מצדוק ועד צדוק

חיים ה' כהן*

אקדמת מילין

חיים צדוק לא צדוק היה שמו אלא וילקנפלד היה שמו. ולמה בחר לו את "צדוק" כשמו העברי, אין אנו יודעים. אולי השם שנגזר משורש הצדק מצא חן בעיניו, משל לשאיפת חייו ולטיב אמונתו; אולי קרא לעצמו על שמו הפרטי של אחד מאבותיו, כמנהג יהודאין לקרוא ביניהם על שם אבותיהם; אולי אימץ לעצמו שם של מורה או ידיד שרצה להזדהות עמו או עם זיכרו. אני מעז להגיח שדבר אחד היה רחוק מלבו - והוא להיקרא על־שם צדוק הכהן הגדול, או על־שם צדוק מייסד כת הצדוקים, או על־שם רבי צדוק התנא, או על־שם צדוק אחר שעיטר את תולדות העם היהודי.

ואולם, שעה שנתבקשתי להרים תרומת עטי לספר שיכבד את שמו, עלו בזכרוני הצדוקים (תרתי ותלתא משמע< שקדמו לו בימי קדם. אמרתי בלבי, אכבד את חיים צדוק בהעלאת אחדים מקודמיו נושאי שמו המפואר על הזכרון. קצרה היריעה מלתאר את כולם, ואין בבחירה שנאלצתי לבחור כדי לגרוע מחשיבותם של אלה שלא הזכרתים.

על־מנת להראות שקיים קשר אידיאולוגי בין בעל היובל דנן לבין קודמיו, אקדים ואומר שכבר כעורך־דין, ובודאי כמנהל מחלקת החקיקה במשרד המשפטים, כחבר הכנסת וכשר המשפטים, שיווה לנגד עיניו את הקמתה של מדינת ישראל כמדינת חוק המעלה את זכויות־האדם וחירותו ושגשוגו על ראש מאוויה. בה במידה שהוא מושרש במוסר היהודי, בחזונם של נביאי ישראל, הוא רחוק מכל שעבוד לדת הממוסדת. בה במידה שעיניו

* [הערת המערכת]: חיים ה' כהן ז"ל נתבקש על־ידי מערכת משפט וממשל לכתוב מאמר לכבודו של חיים צדוק. זמן מועט לאחר שכתב מאמר זה, חיים כהן הלך לעולמו ולאחריו נפטר אף חיים צדוק. החוברת שהיתר, אמורה לצאת לכבודו של חיים צדוק הפכה לחוברת לזכרו. הכנת המאמר של חיים ה' כהן ז"ל נעשתה מתוך ניסיון שלא להוסיף או לגרוע דבר, למעט התאמות נדרשות בציטוט האחיד וכיוצא באלה. המערכת מבקשת להודות ליחיאל קפלן, לאלעזר שטרן ולאנגליקה גונול על עזרתם בהכנת המאמר לפרסום.

nevo.co.il

פקוחות ולבו להישגים המשפטיים והתרבותיים של קדמונינו, הוא רחוק מלראות ב"שולחן ערוך" מקור או מכלול חיובי אנוש. הוא היה מדינאי בחסד עליון, ומקום שטובת המדינה ושלטון החוק עומדים, לא יכול כל שיקול דתי או הלכתי לעמוד. פעילותיו למען חירות המחשבה, חופש־הביטוי והרמת קרנה של התקשורת ההמונית, העמידו אותו בשורה הראשונה של לוחמי זכויות־האדם, ועוד ידו נטויה.

צדוק הכהן הגדול

הצדוק הראשון שהופיע על במת ההיסטוריה היה צדוק הכהן הגדול מימי דוד ושלמה. יש אומרים עליו שהוא היה דמות מסתורית.[1] הסוד האופף אותו הוא בייחוסו: אם כי בכמה מקומות במקרא הוא מופיע כנכדו של אחיטוב שהיה מזרע אהרן הכהן,[2] הרי במקומות אחרים הוא מופיע כשר יועץ וכשר צבא, עם או בלי התואר כהן.[3] הספקות נתעוררו בעקבות נבואתו של שמואל שבית עלי הכהן יחרב ושיקום "לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה":[4] אם אמנם הכהנים מבית עלי שהיו מזרע אהרן הכהן הוכחדו, והאלהים העמיד לו כהן חדש משלו, הרי צדוק שדוד העלה לדרגת הכהן הגדול, מסתמא לא היה מבני אהרן הכהן. התיאוריה היא שדוד המלך כבש את ירושלים ובחר לו את המלך הכהן היבוסי ששלט שם להיות כהן גדול משלו. תיאוריה זו מסתמכת על מה שכתוב, שדוד ציווה להעלות עולות לאלוהים על מזבח העולה ב"במה אשר בגבעון", שמה כיהנו צדוק ואחיו הכהנים;[5] והיא מתחזקת לאור העובדות שדוד עצמו מינה לכהן את עירא היאירי משבט מנשה(ויש גורסים משבט יהודה<;[6] ושלמה מינה לכהן את "רעהו" זבוד בן נתן, שהיה נכדו של דוד המלך.[7] כבר בזמנים שקדמו לזמנו של דוד מצינו שבעלי שררה מינו להם כהגים משלהם שלא היו מזרע אהרן;[8] וגם בתקופות מאוחרות יותר עשו להם המלכים כהנים משלהם.[9]

1. השוו **Deborah W. Rooke, "A most enigmatic figure",** ***Zadok's Heirs: The Role and Development of the High Priesthood In Ancient Israel*** **(Oxford, 2000) 63,** p. **206**.
2. שמואל ב, ח יז; עזרא, ז ב; נחמיה, יא יא; דברי הימים א, ה לד.
3. למשל: דברי הימים א, יב כט: "וצדוק נער גבור חיל ובית אביו שרים עשרים ושנים".
4. שמואל א, ב לה.
5. דברי הימים א, טז לט־מ.
6. שמואל ב, כ כו; הסברה היא שהוא זהה עם עירה התקועי, משרי הצבא: שמואל ב, כג כו; דברי הימים א, יא כח; שם, כו ט; ולפי מסורת תלמודית היה אחד מרביו של דוד: מועד קטן טז ע"ב; גיטין נט ע"א.
7. ראו והשוו מלכים א, ד ה; דברי הימים א, ג ה; ויש אומרים שהיה בגו של נתן הנביא: אנציקלופדיה מקראית (חיים תדמור - עורך מרכז מוסד ביאליק, תשמ"א) ה 987.
8. שופטים, יז י.
9. מלכים א, יב לב.

nevo.co.il

שאלת מקורו של צדוק שנויה במחלוקת החוקרים; במיוחד הנוצרים שבהם: יש שרואים בצדוק צאצא אמיתי של אהרן הכהן,[10] ויש שרואים בו כהן יבוסי שנתמנה על ידי דוד לעבוד את אלהי ישראל, ולדידם הכתובים על ייחוסו לאהרן הכהן הוכנסו לספרים בתקופות מאוחרות כדי לתת לצדוק הכהן לגיטימציה למפרע." המילה האחרונה נאמרה זה לא מכבר על ידי חוקרת נוצרית לאמור:

> אם כי היבטים אחדים של התיאוריה היבוסית אולי נראים בלתי משכנעים, ההנחה היסודית שצדוק מייצג השתלשלות של כהונה דתית לא ישראלית מילדי הארץ, בודאי אינה רחוקה מן האמת.[12]

הסברה שצדוק היה מלך היבוסים בירושלים ובתור שכזה גם הכהן הגדול לאלהיהם מוצאת לה תימוכין בשמותיהם של מלכי ירושלים הידועים לנו מן המקרא: הראשון היה מלכיצדק מלך שלם שהיה "כהן לאל עליון",[13] ושקיבל גושפנקא מאוחרת על־ידי דוד המלך באחד ממזמוריו." השני היה אדוני־צדק מלך ירושלים שהיה ממלכי האמורי.[15] העובדה ששני מלכי ירושלים הידועים לנו נשאו שם הנגזר מן "הצדק", אמנם מקרבת את האפשרות שגם הצדוק דנן היה מלך בירושלים לפני זמנו של דוד: כנראה הצדק היה דגלם. ללמדנו, ראשית, צדוק הוא שם מלכים הנגזר מן הצדק;[16] שנית, והוא עיקר: גם מי שצמח וגדל בין הגויים, או בריחוק מן המסורת הדתית היהודית, והוא ראוי ומוכשר ומסוגל לכך, יכול לעלות בסולם הכהונה וההיררכיה הממלכתית היהודית אפילו לשלב עליון ביותר, ואין שום פגם דבק בייחוסו המשפחתי הלא־יהודי בעניין זה (אף לא שמענו שהיה צריך "להתגייר" תחילה). בין אם דבר זה הולם את העובדות ההיסטוריות ובין אם לאו, על כל פנים יש בעצם העלאת האפשרות הזאת, ללא עוררין, משום גילוי שאר רוח.

למשל. 10: **Saul M. Olyan, "Zadok's Origins and the Tribal Politics of David", 101 *Journal of Biblical Literature* (1982) 177, pp. 179-193; K. Bude, "Die Herkunft Sadok's", *Zeitschrift Fur Alttestamentliche Wissenschaft* (1934) 42, p. 47.**

11. **H.H. Rowley, "Zadok and Nehushtan", 58 *Journal of Biblical Literature* (1939) 113, pp. 113-141; A. Bentzen, "Zur Geschichte der Sadokiden", *Zeitschrift Fur Alttestamentliche Wissenschaft* (1933) 173-176; Christian E. Hauer, "Who Was Zadok?", 82 *Journal of Biblical Literature* (1963) 89-94.** אך גם חוקר יהודי מפורסם דגל בתיאוריה כי "צדוק התחיל ככהן מחוזי בגבעון"; **Salo W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews* (2nd ed., Vol. 1, Philadelphia, 1952), 330.**

12. **Rooke** (לעיל הערה 1), בעמ' 69.

בראשית,י ד י ח. 13 .

תהלים,ק יד. 14 .

יהושע,יא. 15 .

ואלאשינויצורהלצדק",ראוהשוואנציקלופדיהמקראית(לעיל,הערה7. 16 < 1 ,

א 114.

nevo.co.il

על מעשיו של צדוק הכהן הגדול יודעים אנו שהיה פעיל בהעברת ארון האלהים לירושלים (כנראה דרך גבעון),[17] ושהוא ישב בקבינט המצומצם של דוד ושל שלמה והיה מעורב בהנהגה המדינית.[18] כשרונו הפוליטי נתגלה במיוחד בהפיכת החצר שהמליכה את שלמה במקום אדוניהו אחיו הגדול: חלקו הפעיל בכל התכנונים והרקימות והתככים מעיד עליו שהיה פוליטיקאי מפוכח ומיומן למדי.[19] אולי בתמורה על שירותיו הטובים משח המלך את צדוק לכהן גדול, שעה שצדוק משח אותו למלך[20] - משיחה הדדית שאין לה אח ורע במקרא. אין זאת כי אם רכש לו מוניטין רבים ככהן גדול - אחרת קשה להסביר את נבואתו של יחזקאל שהכהנים בני צדוק רק הם יעשו את עבודת הקודש במקדש החדש שיוקם.[21]

אך בו בזמן שיש המפליגים בשבחו של צדוק על פעילות ממלכתית ענפה, יש גם המטילים ספק בחשיבותו:

> בסך הכל צדוק הוא פיגורה אפלולית למדי בדברי הימים, הוא לא אומר ולא כלום ועושה מעט מאוד הוא פשוט נמצא במקום הנכון בזמן הנכון... אם כי שמו מופיע יחד עם שמות המנהיגים בנקודות חשובות אחדות שום נסיון לא נעשה להעניק לו מעמד של מנהיג.[22]

הצדוקים

השם הגדול שהלך לפני צדוק הכהן במרוצת הדורות הוא שהביא לידי הסברה שגם הצדוקים שקמו בימי החשמונאים בחרו להם את שמו להיקרא עליו[23] - אם כי לא כולם היו כהנים.

17. ראו והשוו שמואל ב, טו כד; כט; דברי הימים א, טו יא.
18. ראו והשוו שמואל ב, ח טו-יז; יז טו; יט יב; כ כב; מלכים א, ב לה; ד ד; דברי הימים א, כד ג, ו, לא; כז יז.
19. מלכים א, א כו, לב, לח, מד, מה.
20. דברי הימים א, כט כב.
21. יחזקאל, מ מו; מג יט; מד טו; מח יא. וראו להלן בפרק על בני צדוק.
22. **Rooke** (לעיל, הערה 1), בעמי 206. התרגום שלי־חה"ם(
23. ראו והשוו: **Abraham Geiger,** ***Urschrift und Ubersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der inneren Entwicklung des Judentums*** **(Verlag von Julius Hainauer, Breslau, 1857), 20.** וכך גורס הרב ח"י קסובסקי, בעל אוצר לשון התלמוד (בית־המדרש לרבנים באמריקה, תשל"ג<, 52.

nevo.co.il

לפי גנדסה אחרת נקראו הצדוקים על־שם צדוק שהיה מתלמידיו של אנטיגונוס איש סוכו[24] - אך גירסה זו נדחתה בידי רוב ההיסטוריונים כבלתי־מהימנה.[25] המסורת היא שאמרתו של אנטיגונוס, ״אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס״,[26] נתפרשה על־ידי אחד צדוק לתלמידיו לאמור, אל תצפו לפרס על עמלכם בעולם הבא מפני שעולם הבא אינו קיים; אלא תעבדו את אלהים בידיעה או במודע שאין עולם הבא ושלא יהיה לכם שכר בו. ואמנם, תורת הצדוקים שאין תחיית מתים ואין מתן שכר בעולם הבא היא, כידוע, אחת מעיקרי המחלוקת בינם לבין הפרושים. ויש הגורסים שבחרו להם את שמם מפני שהיו - או שאפו להיות - צדיקים; ו״הצדיקים״ הפכו בפי יריביהם הפרושים לשם הגנאי צדוקים.[27]

אין ענייננו פה בפרטי המחלוקות שבין הצדוקים ובין הפרושים: יש לנו עניין בטיבם של הצדוקים שבחרו להם שם צדוק להיקרא עליו. והנה מוצאים אנחנו תיאורם של צדוקים בפי היסטוריון בר־סמכא בזו הלשון:

> הצדוקים היו האריסטוקרטיה היהודית: מצביאים, מדינאים, עשירים, נכבדים. במגעיהם עם העולם החיצוני רכשו להם השקפות עולם חופשיות וליברליות יותר... הם העדיפו את האינטרסים הציבוריים, היהודיים, על תלמוד התורה: שמירת המצוות תפסה אצלם רק מקום משני. פטריוטים נלהבים ובעלי נסיון מדיני, משוכנעים היו שהדבקות באלהים ובדתו אינה מספיקה לקיום עצמאות מדינית יהודית: לשם כך צריך אדם להשקיע כל כוחותיו הפיסיים והנפשיים. אסור שהלכות הדת יעמדו למכשול בדרך מבצעים צבאיים או מדיניים. אלהים חנן את האדם ברצון חופשי כדי שידאג לשלומו בעצמו ויהיה אדון על ההיסטוריה שלו: רק פתאום יושבים בחיבוק ידיים ומצפים שאלהים הוא שיביא שינוי בגורל היחיד והציבור.[28]

24. אבות דרגי נתן (מהדורת שלמה זלמן שכטר, הוצאת בית־המדרש לרבנים באמריקה, תשנ״ז), גוסחא א, ה; נוסחא ב, י.

25. J. **Wellhausen,** ***D i e Pharisäer und die Sadducäer*** **(2nd ed., Orient-Bachhandlung Hainz Lafaire, Hannover, 1924), 46; E. Schürer,** *Geschichte* ***des Jüdischen*** *Volkes* ***I m*** *Zeitalter Jesu Christi* **(3d ed., 1898) (Ii) 409** אך יש מן החוקרים היהודים שדוגלים במסורת זו כאמת היסטורית: **E. Banenth,** *Ursprung* ***der Sadokäer und Boetheäer*** **(1882) (Passim).**

משנהאבות,אג. 6 2 .

27. **J. Hamburger,** ***Real-Encyclopädie für*** *Bibel* ***und*** *Talmud* **(Selbstverlag, Sterlitz, 1883) (II) 1041-1042; G. Hölscher,** *Der Sadduzäismus* **(1900), 106-107.**

28. **H. Graetz,** *Geschichte* ***der*** *Judent* **(1856) (III) 92** (התרגום שלי - חה״כ).

nevo.co.il

חוקר נוצרי דגול הוסיף וכתב לאמור:

> הצדוקים נשארו עומדים על הברית הישנה [קרי: התורה שבכתב - חה"כ] לא מתוך קונסרבטיביות אלא מתוך השקפת עולם גשמית יותר שמעמדם המדיני נתן להם. האינטרסים שלהם עמדו אך בעולם הזה בלבד - אך יכול שכמשכילים וכנכבדים בעם, מילאו גם מניעים השכלתיים תפקיד כלשהו. במידה שההשקפות הדתיות ביהדות נעשו פנטסטיות ומיסטיות יותר, בה במידה הם דחו אותן. הם הדגישו את החופש האנושי והשתחררו ממוטיבציה דתית: אין התערבות אלהית בפעולות אנושיות... השקפות דתיות שאינן עולות בקנה אחד עם השכלה וחכמת חיים היו לזרא להם, בו בזמן שהיו נוקשים בהשלטת החוק..."

הארכתי במבואות אלה כדי להראות כי(לפחות לדעת טובי החוקרים), הצדוקים היו ממין יהודים נאורים ומשכילים שרבים וטובים מאיתנו שואפים להיות גם היום. לא זו בלבד שמנקודת מבטנו היום אין הם ראויים לאותו הפסול והזלזול שהיה מנת חלקם בהיסטוריה היהודית מאז חורבן הבית השני, אלא שמא ראויים הם, בגישותיהם העקרוניות, לחיקוי ולחידוש גם כיום. אולי לא היינו יכולים או רוצים לדחות את כל התורה שבעל־פה אל התורה שבכתב כדת מחייבת יחידה; אבל גישתם לחופש הרצון ולחירות־האדם, העמדת האדם באחריות למעשיו, והוצאת האלהות מקביעת גורלנו, כמו ההשכלה הכללית הרוויה מתרבויות רבות ושונות וההנאה מתענוגות העולם הזה - תכונות חיים הן השוות לנפש האדם המודרני. במחלוקת שבין הפרושים והצדוקים בא לידי ביטוי הניגוד בין השאיפה למדינה דתית ("הלכתית") לבין השאיפה למדינה ממלכתית ("חילונית") וכבר הראו כי אין זה מקרה שניגוד זה התעורר דווקא "באותה שעה היסטורית, כשנעשתה יהודה פתאום בת־חורין לאחר ארבע מאות שנה של שעבוד גלויות. נצחון החשמונאים גרם למחלוקת המדינית הפנימית על דבר דפוס יהודה החדשה".[30] האם ההיסטוריה אינה חוזרת על עצמה? אלא אין בזהות הבעיה כדי לחייב תמיד זהות הפתרון.

היו שהשוו את היחס של הצדוקים אל הפרושים כיחס המלכים אל הנביאים: אלה צריכים להנהיג את העם למעשה ולפתור בעיות יומיומיות באורח פרגמטי, ואלה הטיפו ממרומי אמונתם לחיי טהרה שמימיים:[31] בין אנשי דת ושומרי מצוות היו הצדוקים אנשי המעשה היחידים.[32] החלוקה החותכת בין אנשי הדת לאנשי המעשה איבדה היום אולי

29. **מ6ז80111** (לעיל, הערה 25), בעמ' 416־? 41 (התרגום שלי - חה־כ), וכן ראו: **Vellhausen** (לעיל, הערה 25), בעמי 52-53.
30. שמעון דובדנוב, דברי ימי עם עולם >דביר, תרצ"ו), ב 341.
31. **Veiihausen** (לעיל, הערה 25), בעמי 53.
32. ראו והשוו יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים (י' שמחוני - תרגם, מסדה, תשמ"ג)(11) 8, 14.

nevo.co.il

מאמיתותה; אך עדיין קיים הבדל ניכר וחשוב בין החרדים לדבר ה' ושומרי מצוות רבם לבין החופשיים בדעותיהם ובהחלטותיהם על־פי מצפונם שלהם בלבד, וד"ל.

המקורות שלנו נותנים תמונה לא חד־משמעית על היחסים ששררו לפני חורבן הבית בין הצדוקים לבין הפרושים. מצד אחד, מן המפורסמות היא שהפרושים זלזלו בצדוקים ושנאו אותם - אולי לאו דווקא ולא רק בשל דחייתם של התורה שבעל־פה, אלא גם בשל עושרם ומעמדם וקרבתם אל המלכות ואל המקדש. מצד שני, מוציאים אנו שרבן גמליאל היה גר בחצר אחת עם צדוקי," ולא שמענו שיחסי השכנות שביניהם לא היו טובים. על־אף שלילתם את התורה שבעל־פה מוציאים אנחנו צדוקים ששמרו על מצוות דרבנן: אחד ממנהיגיהם אף אמר פעם שהם עושים כך מפני שהם "מתיראים מן הפרושים",[34] לאמור לא רצו להביא לידי ריב ומדון ביניהם. גם הויכוחים ההלכתיים ביניהם התנהלו כנראה על מי מנוחות: המשנה מספרת שהצדוקים אומרים, "קובלין אנו עליכם פרושים שאתם אומרים" דבר זה, והפרושים אומרים "קובלין אנו עליכם צדוקים כשאתם" אומרים דבר אחר.[35] נשים צדוקיות פנו לכהנים, אפילו לכהן הגדול, כשהיו זקוקות לעצה;[36] והיו נשים צדוקיות שהיו נוהגות בדיני טהרה כהלכות הפרושים.[37] בו בזמן שהצדוקים לא הקפידו כאמור על ייחודם כלפי חוץ אלא היו מוכנים לנהוג גם מנהג פרושים למען השלום או התועלת המעשית, הרי הפרושים נזהרו מאוד פן ייראו כצדוקים או מישהו יחשוד בהם שהם צדוקים. כשחזרו "זקני הכהונה" לפני הכהן הגדול על דיני עבודת יום הכיפורים לפרטיהם ולדקדוקיהם כדי שלא יטעה בהם בשעת מעשה, היה - לפי סיפור המשנה - "הוא פורש ובוכה" והם "פורשין ומכין": הוא פורש ובוכה - "שחשדוהו צדוקי"; והם פורשים ובוכים - משום שחשדו בכשרים:[38] אין אנו שומעים מה היה על כהן גדול שאמנם היה צדוקי - והיו רבים כאלה;[39] שמא בכה מפני שאף־על־פי שהיה צדוקי צריך היה לנהוג מנהג פרושים. אך היו גם הזדמנויות לצדוקים ללגלג על הקיצוניות הפרושית בעבודת המקדש: דין המשנה הוא שכל הכלים שהיו במקדש טעונים טבילה;[40] וכשראו צדוקים שהטבילו גם את המנורה, היו אומרים, "בואו וראו פרושין שמטבילין מאור הלבנה",[41] או

33. משנה ערובין ו ב; גמרא, שם סח ע"ב.
34. השוו יומא יט ע"ב.
35. משנה ידיים ד ו־ז.
36. הן אמרו, "אישי כהן אף על פי שאנו נשי צדוקיות כולן נשאלות לחכם" (תוספתא נידה (ספרי ואהרמן, תשכ"ג) ה ג).
37. משנה נידה ד ב.
38. משנה יומא א ה; גמרא, שם יט ע"ב.
39. יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים(אברהם שליט - תרגם, מוסד ביאליק, תשנ"ח) (20 9, 1; מעשי השליחים 17:5; על יוחנן כהן גדול מספרים ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי: ברכות כט ע"א; יומא ט ע"א. וראו דובנוב (לעיל, הערה 30), בעמי 283.
40. משנה חגיגה ג ח.
41. תוספתא חגיגה ג לה.

nevo.co.il

לפי גירסה אחרת, "ראו פרושים מטבילין גלגל חמה".[42] מכאן גם שהזלזול של הפרושים והצדוקים היה הדדי למדי. בזירה ההלכתית, "דבר שהצדוקים מודים בו", היה לביטוי לדבר שכל תינוק יודע אותו: בית־דין ששגה בדבר שהצדוקים מודים בו, למשל פסק שאין שבת בתורה או שאין עבודת כוכבים בתורה, לא נחשב כשוגה אלא קרוב למדד: בדבר שכזה אי אפשר ל"טעות", אפשר רק להזיה אבל אם שגו בדבר שאין הצדוקים מודים בו, למשל שאסור לטלטל בשבת בין רשות הרבים לרשות היחיד, כי אז שגגתם שגגה ודינם חוזר.[43] הוא הדין כשבית־דין זיכה נאשם בפלילים מתוך טעות בדבר שהצדוקים מודים בו. דינם אינו דין מפני שכל תינוק יודע יותר טוב, והדין חוזר אפילו לחובה, ואילו אם טעו בדבר שאין הצדוקים מודים בו, הדין חוזר לזכות ואינו חוזר לחובה.[44] לגוף חלוקי הדעות שבין הצדוקים והפרושים יש דברים הרבה שבהם, לפי מושגי משפט מודרניים, הצדוקים צודקים והפרושים טועים: למשל, דין הצדוקים שאין להרוג עדים זוממים אלא אחרי שנהרג הרבן שנגדם העידו עדות שקר: כי למה ייהרגו העדים על אשר זממו להביא להריגת האיש, אם הלה לא נהרג•כלל? ואילו הפרושים הורו, וההלכה היא, שהורגים אותם אחרי שנגמר דינו של הקרבן אך לפני הוצאתו להורג;[45] או הוראת הצדוקים שהבת יורשת עם בת הבן: כי למה הבת של בן שנפטר כשירה לרשת, ואילו בת המוריש לא תהא כשירה?[46] ועוד.[47] על כל פנים מסתבר שכל עוד ישבו הצדוקים בסנהדרין, ידעו גם להציק לפרושים ולעמוד על שלהם: וכשהצליחו הפרושים לגרש את הצדוקי האחרון מן הסנהדרין - אירוע אשר למעשה גרם לסיומם של חיי הצדוקים בכלל - הכריזו על יום טוב וחג גדול.[48] חג גדול זה נשכח עד מהרה מן הלב: אולי הגיע הזמן להנהיג חג חדש להעלאת זכרם הטוב.

"בני צדוק"

"בני צדוק" הכהנים מופיעים, כפי שהזכרנו כבר, לראשונה בספר יחזקאל. לפי נבואת הנביא, יהיו "...הכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל" מיועדים לשרת בכהונה במקדש העתיד, והוא מעניק להם שם סמכויות העולות בהרבה על אלו הכתובים שהוענקו לכהנים בתורה.[49] אנחנו יודעים שהנבואה הזאת לא

42. ירושלמי חגיגה ג ח.
43. הוריות ד ע"א.
44. סנהדרין לג ע"ב.
45. משנה מכות א ו; וראו הוויכוח בגמרא, שם ה ע"ב.
46. בבא בתרא קטו ע"ב.
47. Reuven Yaron, "The Controversies between Sadducees and Pharisees: Two Centuries of Falsehood", *Israel L. Rev.* (1999) 743.
48. מגילת תענית י יב. ההזדמנות היתה כנראה שנתקבלה ההלכה הפרושית שהבת אינה יורשת עם בת הבן; וכשביטלו דין הצדוקים והיו דנים כדיני הפרושים, "אותו היום שבדלו עשהו יום טוב": מגילת תענית, שם (לוריא, 1964) 140.
49. יחזקאל, מד טו־לא.

nevo.co.il

התקיימה במלואה בבית השני: מוצאים אנחנו כהנים - ואפילו כהנים גדולים - מבית החשמונאים שבודאי לא היו מבני צדוק ולא התייחסו אליהם. התנהגותם של אחדים מהכהנים מבית החשמונאים היתד, פסולה בעיני רבים; ואולי זאת הסיבה שכת מדבר יהודה חזרה וייחדה את מנהיגות הכהונה לבני צדוק דווקא: "ובני צדוק הם בחירי ישראל, הם קריאי השם העמדים באחרית הימים".[50]

אין אנחנו יודעים אל מי התייחסו או יוחסו בני צדוק אלה. יש אומרים שהיה צדוק הכהן הגדול מימי דוד ושלמה: ומאחר ובני הצדוק בנבואת יחזקאל התייחסו ככל הנראה לצדוק זה, יש להניח שבני צדוק של מגילות ים המלח זהים עם בגי צדוק של יחזקאל, שגם פה וגם שם הם בכירי הכהגים.[51] ויש אומרים ש"בני צדוק" אינם מתייחסים לאיש אלא הם מעין מיתוס אשר כת מדבר יהודה יצרה לעצמה: והם מביאים ראיה מן העובדה שבני צדוק הם אלה שיעמדו בראשה של כל עדת ישראל באחרית הימים.[52] ויש גם מניחים שאמנם היה קיים צדוק אחד שבני צדוק התייחסו או יוחסו אליו ואין לדעת בודאות מי זה היה. לפי יוסף בן מתתיהו היה אחד בשם צדוק שייסד אסכולה חדשה בנוסף על הפרושים, הצדוקים והאסיים:[53] אך אותו צדוק לא רק ייסד את האסכולה הפילוסופית אלא גם מחתרת קנאית ואלימה שלא היתה לה עם כת מדבר יהודה ולא כלום. ויש טוענים שהצדוק המסתורי ההוא לא היה אלא אותו "מורה הצדק" המשמש לכת מדבר יהודה כנביא, מורה ומנהיג שאין למעלה ממנו.[54] טענה זו מושכת את הלב: אם כי שמו של "מורה הצדק" אינו מפורש במגילות, בודאי היה לו שם; וייחוסם המופלג של "בני צדוק" עשוי לרמוז בכיוון זה.

פעם אחת בלבד מופיע השם צדוק בגפו במגילות ים המלח: בהקשר ריבוי הנשים של דוד המלך, נאמר עליו שלא ידע מה שכתוב בתורה "ולא ירבה לו נשים":[55] ספר התורה היה בארון, "והארון לא נפתח בישראל מכיוון שישראל עבדו עבודה זרה. הנגלה [קרי: התורה - חה"כ] היה טמון עד עמוד צדוק".[56] אילו הכוונה היתד, לצדוק הכהן מימי דוד, והוא אשר פתח את הארון וגילה את התורה, היה דוד יודע על איסור ריבוי הנשים: מסתבר שהכוונה לצדוק מאוחר יותר. הסברה כאילו הצדוק האמור פה הוא חלקיה הכהן הגדול

50. ברית דמשק **4:4,** מתוך אברהם מאיר הברמן, מגילות מדבר יהודה (מחברות לספרות, תשי"ט), **79.**

51. ראו והשוו עם יעקב ש' ליכט, הגורס שהכתוב בברית דמשק >שם, שם< מביא פשר לנבואת יחזקאל: אנציקלופדיה מקראית (לעיל, הערה **7**), ו **677.**

52. סרך העדה **2:3;** סרך הברכות **3:22** (ראו יעקב ש. ליכט, מגילת הסרכים (מוסד ביאליק, תשנ"ו), **264, 281).**

53. קדמוניותהיהודים(לעיל,הערה**39**), **1.1 . x v i i i**

54. **H.J. Schoeps,** ***Urgemeinde, Judenchristendum, Gnosis*** **(1956), 71**

55. דברים, יז יז.

56. ברית דמשק **5:1,** כניסוחו של יהודה שיפמן, הלכה, הליכה ומשיחיות בכת מדבר יהודה (טל אילן - תרגם וערך, מרכז שז"ר, **1993), 52.**

nevo.co.il

אשר אמנם גילה את התורה לראשונה בזמן המלך יאשיהו,[57] אינה מתקבלת על הדעת: למה יגרע בעל ברית דמשק את זכותו של חלקיה, וכיצד זה הקדים את פתיחת הארון וגילוי התורה בניגוד לכתוב במקרא שמסתמא היה ידוע לו היטב. האיש צדוק שגילה את התורה, כלומר חשף את "הנגלה", היה בן דור מאוחר הרבה יותר. אנו יודעים שעוד בימי עזרא "נשתכחה תורה מישראל", ועזרא הוא שגילה אותה מחדש;[58] ויתכן מאוד שבימי היוונים התורה "נשתכחה" שוב ובא אחד צדוק והחזירה לעם. יש גם טעם לסברה שאותו צדוק אמנם היה מורה הצדק שמפיו יצאה התורה לכת מדבר יהודה. והיה מי שאמר שכת מדבר יהודה העלתה את בני צדוק יודעי התורה ומגשימיה למקום אשר ממנו הורידו את בני דוד, שחטא ולא ידע את התורה.[59] ויש סימוכין לכך שפרסומם של בני צדוק כבחירי העם הגיע גם לחוגים רחבים מחוץ לכת עצמה: בספר בן סירא מוציאים אנחנו הלל בזו הלשון "הודו לבוחר בבני צדוק לכהן כי לעולם חסדו".[60]

אין כל קשר או נגיעה בין בני צדוק אלה לבין הצדוקים. באנגלית נקראים בני צדוק Zadokites, ואילו הצדוקים נקראים Sadducees; ויש בכך כדי להבליט את ההבדל ביניהם. בו בזמן שהצדוקים היו עשירים, בני צדוק היו עניים; בו בזמן שהצדוקים לא האמינו בעולם הבא, בני צדוק העלו את העולם הבא למרומי שאיפתם; אלה דחו את האלהים ואת הדת מפני הצרכים החיוניים של השעה, ואלה העלו את הדת ואת האלהים למרכז חייהם. יש אומרים שכת מדבר יהודה היו אסיים,[61] שגם הם הצטיינו בחיי טהרה והסתפקות במועט והעמידו את רכושם לרשות כולם; אבל בין מנהיגי האסיים הידועים לנו אין צדוק בנמצא.

יהיה אשר יהיה יחוסם של בני צדוק, ברור שהתואר בני צדוק משמש בכתבי הכת כתואר כבוד: ויש אומרים שהוא משמש כתואר כבוד בלבד, מרוקן ממשמעו המקורי.[62] כבודם הגדול של בני צדוק יכול רק להעיד ולהאיר על כבודו הגדול פי כמה של צדוק אביהם.

דבי צדוק התנא

רבי צדוק היה כהן, אך לא היה מבני צדוק שבכת ים המלח. בכל זאת, היה דומה להם באורח חייו: הוא היה סגפן כמותם, מסתפק במועט שבמועט, וחייו היו חיי טהרה. האגדה מספרת עליו שהוא ראה בעיני רוחו שבית המקדש עומד להיחרב: גזר על עצמו תענית, ובמשך ארבעים שנה לפני החורבן התפרנס אך מגרוגרות, שהיה מוצץ מימיהן וזרקן. הוא

57. **מלכים ב, כב ח; שיפמן, שם, בעמי** 53.
58. **סוכה כ ע"א.**
59. **Solomon Schechter,** *Document of Jewish Secteries* **(Vol. 1: Fragments of a Zadokite Work, 1910), XIII.**
60. **בן סירא נא,יא(לעיל,הערה** 51)**,שם;ואצלשיפמן.** 60
61. **Lawrence H. Schiffman,** *The Halakha at Qumran* **(Leiden, 1975), 74.**
62. **A. Dupont-Sommer,** *The Essene Writings From Qumran* **(1952) (Passim).**
62. **ליכט (לעיל, הערה** 51)**, בעמ'** 678.

nevo.co.il

בילה את ימיו בתפילה ובתחנונים שמא יצליח להעביר את רוע הגזירה. וכשהרב הבית היה נחלש עד כדי כך שרבן יוחנן בן זכאי ראה צורך לבקש מקיסר רומי לשלוח לו רופא החצר. הלה ריפא אותו בדיאטה של מים שהביאו לידי הרחבת מעיו והוא החלים.[63] החוקרים מטילים ספק בהיסטוריותו של סיפור זה משום שקשה להאמין שאדם יכול להחזיק מעמד ארבעים שנה על גרוגרות בלבד: יהא דבר זה כאשר יהא, סיפור האגדה מעיד על רבי צדוק לא רק שרגיל היה להסתפק במועט אלא גם שהיה בעל משמעת עצמית כבירה.

מאחר והיה כהן, רשאי היה להיכנס לבית המקדש ולהשתתף בעבודת הקרבנות. שמענו שיום אחד כשעמד באולם ראה שני כהנים רבים ומתחרים זה בזה, מי מהם יגיע ראשון אל המזבח להקריב את קרבן היום, ותוך כדי ריצה ומריבה דקר אחד את חברו בסכין שבידו. כשאביו של הנדקר קרב אליו ומצא שעדיין לא נפח את נשמתו, הוציא את הסכין מגופו והביע סיפוקו על כך שהסכין הקדושה לא נטמאה עוד בטומאת מת - מכאן התפתח ויכוח בין החכמים מה חשוב ממה, קדושת חיי אדם או טהרת כלי המקדש. רבי צדוק געה בבכי מר ואמר "שמעוני אחינו בני ישראל":

> כי ימצא חלל באדמה... לא נודע מי הכהו... ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל. והיה העיר הקרבה אל החלל, ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר... והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן... וערפו שם את העגלה בנחל... וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל וענו ואמרו, ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית, ה', ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל, ונכפר להם הדם. ואתה תבער הדם הנקי מקרבך, כי תעשה הישר בעיני ה'.[64]

ורבי צדוק המשיך:

> אנו להיכן נמדוד, להיכל או לעזרה?

וכל שומעיו געו בבכיה.[65]

63. גיטין נו ע"א-ע"ב. הגרוגרת היא תאנה מיובשת שתכונתה אמורה להיות שלילת התאבון: יעקב לוי, אוצר לשון התלמודים והמדרשים <תרפ"ד>, א 356; אנציקלופדיה תלמודית (הרב שלמה יוסף זוין - עורך, הוצאת אנציקלופדיה תלמודית, תשס"ב<, ו שכ; **Julius Preuss,** ***Biblical and Talmudic Medicine*** **- Fred Rosner - (trans. & ed. •Hebrew Publishing Company, 1978), 441**
64. דברים, כא א-ט (סימני הפיסוק הוספו - חה"כ).
65. תוספתא שבועות (ספרי ואהרמן, תשכ"ג<, א ד.

לכאורה, תגובה זו של רבי צדוק קשה להבינה: פה לא היה חלל "שלא נודע מי הכהו" אלא מעשה הריגה שנעשה קבל עם ועדה, וההורג היה ידוע לכל - ואין פה ענין לדיני העגלה הערופה כלל ועיקר. אך מצאתיה מהוללת בזו הלשון:

> ומה עמוקה התוכחה זאת בקוצר מלין. וכל רוחב מאמרי הדרשנים לא ישוו בה, וכמעט לא נמצא בספרי מליצי היונים והרומיים דיבור קצר היורד אל חדרי לב ופותח שערי דמעות כזה."

כוונתו של רבי צדוק היתד. שכשם שהעיר הקרובה לחלל נושאת באחריות למותו, יהא אשר יהא המבצע את העבירה בפועל, כך נושא המקדש - "ההיכל או העזרות" - באחריות לחלל שנפל בתוכו. כפי שהרב ליכטנשטיין היטיב להסביר באחד משיעוריו אחרי רצח ראש הממשלה, גם המקדש - ולא רק המבצע האינדיבידואלי - נושא באחריות אם עבודת המקדש, או הזריזות או קנאות לעשותה, מביאה לידי שפיכות דמים.[67] המריבה בין שני הכהנים שכתוצאה ממנה קרה האסון, היתד, מריבת קודש: שניהם לא רצו אלא לזכות בהקרבת הקרבן - לקיים מצווה דתית שבעיניהם היתה גדולה וחשובה מאין כמותה. אם עבודת המקדש עלולה להביא לידי שפיכות דמים, הרי צריך להיות בה פגם חמור כלשהו; וההיכל או העזרות חייבים לכפר על הדם שנשפך - בנוסף על כל עונש או סנקציה אחרת שיוטלו על הורג הנפש. הכהנים הזקנים שהורוהו את דיני העבודה הדגישו הדגשה יתרה חשיבותה וקדושתה של העבודה עצמה; אך כנראה חטאו במחדל כשלא הורוהו גם את חשיבותה העליונה והמכריעה של קדושת חיי אנוש.

הנה רבי צדוק - בניגוד לאביו של הכהן שנהרג - מעלה את קדושת החיים על ראש ערכי הקדושה - ושום עבודת אלהים לא תוכל לעמוד כנגדה.

רבי צדוק היה מבאי ביתו של רבן גמליאל הנשיא,[68] ואחרי שהחלים ממחלתו והסנהדרין ישבה ביבנה, היה רבי צדוק יושב לימינו של הנשיא.[69] כשהיה מוזמן פעם למשתה בביתו של רבן גמליאל וכמה מאורחיו התפעלו מכך שרבן גמליאל בכבודו ובעצמו שירת אותם אמר דבי צדוק:

> עד מתי אתם מגיחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות? הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו.[70]

66. זכריה פרנקל, דרכי משנה (סיני, 1959), 73.

O n the Murder o f Prime Minister Y i t z c h a k " ,.ליכטנשטיין ה ר ב א **Y e s h i v a t Har E t z**

", 13.11.1995 Virtual Beit Midrash Project (VBM) Y H E About Updates and Rabin Z" L

.Special Mailings: URL http://www.vbm-torah.org/archive/rall-rab.htm

68. פסחים לז ע"א; קדושין לב ע"ב.
69. ירושלמי סנהדרין א ד.
70. קידושין, שם.

nevo.co.il

אין אנו יודעים ולא כלום על אביו של רבי צדוק, אבל יודעים אנו שהוא היה חי בגיגזק אשר במדינת מדי; ורבי צדוק לא ידע על מותו בניכר אלא אחרי עבור שלוש שנים; והשאלה היתד. אם עליו לשבת שבעה ולקיים שלושים ימי אבל, או שמא די באבלות של יום אחד. והנה שומעים אנו שרבי צדוק פנה בשאלה זו לאלישע בן אבויה וביקש ממנו לפסוק לו הלכה.[71] הפניה לאלישע בן אבויה באה כמובן לפני שהלה יצא לתרבות רעה; אך יש בה עדות על ענוותנותו של צדוק ועל גדולתו בתורה של אלישע.

ועוד מסופר על רבי צדוק שנפל פעם בשבי הרומאים והובל לרומי:

> נטלתו מטרוניתא אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה. כיוון שראה אותה, נתן עיניו בכותל שלא יראנה, והיה יושב ושונה כל הלילה. לשחרית הלכה [השפחה - חה״כ] והקבילה אצל גבירתה. אמרה לה, שוד. לי המוות משתתנני לאיש הזה. שלחה וקראה לו ואמרה לו, מפני מה לא עשית עם אישה זאת כדרך שיעשו בני אדם? אמר לה ומה אעשה, מכהונה גדולה אני, ממשפחה גדולה אני, אמרתי שמא אבא עליה והרביתי ממזרים בישראל. כיון ששמעה דבריו צותה עליו ופטרתו בכבוד גדול.[72]

סיפור זה יוצא דופן מכל מה שאנחנו יודעים על רבי צדוק בזקנותו, ולכן יש הסוברים שהיו שני תנאים בשם רבי צדוק,[73] אחד סגפן נחבא אל הכלים ואחד מעורב עם הבריות. יהא דבר זה כאשר יהא, על כל פנים היתד. תשובת רבי צדוק למטרוניתא מוטעית מבחינה הלכתית: אילו היה בא על השפחה, לא היו בניה ממזרים, אלא אם כן - מה שאינו מתקבל על הדעת - היא היתד. יהודיה ואשת איש. אולי הוא התכוון לדיני רומי, שלפיהם כל ילד הנולד מחוץ לנישואין נחשב למעין ממזר: Vulgo Conceptus.[74] אך משום מה התשובה מצאה חן בעיני הגברת, עד כדי• שבמקום לכעוס עליו על שדחה מתנתה, פטרה אותו לשלום. או שמא לא היה להם שם ברומי מקום לגברים מחוסרי טעם שכאלה.

בין משנותיו של רבי צדוק שנשתמרו לנו נעשתה אחת על דברי תורה מפורסמת מאוד: רבי צדוק אומר, ״לא תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם״(גירסה אחרת: ולא קרדום לאכול מהן - חה״כ).[75] זאת היא, כמובן, אזהרה לבן תורה שלא יעשה את

71. מועד קטן כ ע״א; שמחות יב ב. בגזיר מד ע״א מסופר על רבי יצחק, ולפי גירסה אחרת רבי צדוק הכהן, שאביו מת בגינזק לפני שלוש שנים, ושאלו את רבי יהושע בן אלישע אם מותר לכהן להיטמא בו לשם קבורתו. אין לדעת אם יש פה רק שיבוש של הסיפור הקודם או אם היו אלה שני אירועים שונים.
72. אבות דרבי נתן נוסחא א טז.
73. אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים (ראובן מרגליות - עורך, יבנה, תשנ״ה<, ב 743.
74. **Adolf Berger,** ***Encyclopedic Dictionary of Roman Law*** **(American Philosophical Society, Philadelphia,1953),771.**
75. אבות ד ה.

nevo.co.il

תלמודו מקור פרנסה או עילה לכיבודים. מן המפורסמות היא שאינן צריכות ראיה, כי מימרא זו של רבי צדוק זכתה להתעלמות כללית בכל הדורות; אבל כסבור אני שלאור ההתרחשויות במדינתנו היום מן הראוי להעלות מן הגניזה את דברי הפרשנות של אדוננו הרמב"ם למימרא זו; וכך כתב:

> ...והביאו בני אדם לסבור שטות גמורה, שזה צריך ומחיב לעזור לחכמים ולתלמידים ולאנשים העוסקים בתורה ותורתן אומנותן. וכל זה טעות, אין בתורה מה שיאמת אותו, ולא רגל שישען עליה בשום פנים. לפי שאנו אם נעיין בתולדות החכמים זכרם לברכה, לא נמצא אצלם לא הטלת חובות על בני אדם ולא קיבוץ ממון לישיבות המרוממות הנכבדות, ולא לראשי גלויות ולא לדינין ולא למרביצי תורה... אלא נמצא כי עילותיהן כולן יש בהן [מן החכמים -- חה"כ] עני בתכלית, ועשיר רב הממון בתכלית וחלילה לה' שאמר שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה, אלא זה העני אלו פשט ידו לקחת, היו ממלאים ביתו זהב ומרגליות, אבל הוא לא היה עושה כן אלא מסתפק במלאכה שמתפרנס ממנה, בין ברוח ובין בדחק, ובזו למה שבידי בני אדם...[76]

ואחרי שהרמב"ם מונה כמה מגדולי חכמי התלמוד שהיו ונשארו עניים מרודים והתפרנסו בדוחק מיגיע כפיהם, הוא מוסיף וכותב וזו לשונו:

> ואמנם טעות אלו המתגברים כנגד האמת והלשונות המפרשים בלקיחת ממון בני אדם ברצונם או על כרחם, הן המעשיות אשר ימצאו בתלמוד באנשים בעלי מומים בגופותיהם או זקנים באו בימים עד שלא יוכלו לעשות מלאכה, שאין תחבולה להם אלא לקחת ואם לא - מה יעשו, הימותו? זה לא צותו התורה...[77]

אפטרתא

אתמהה אם חיים צדוק היה מוצא בסיפורי המשנות והמעשיות של קודמיו לשמו, אילנות להיתלות בהם. בין כה וכה יש בהם - ואם לא בכולם כי אז ברובם - כדי לשמח את הלב ולסבר את האוזן ולהרחיב את הדעת - ולקח טוב ניתן ללמוד מהם לבעיות העומדות לפנינו כיום ושעמדו לפניו בימי כהונותיו הפעילות. וכשם שזכרונם של קודמיו לשמו לא מש מקרבנו, כן לא ימוש,זכרו מדברי ימי מדינת ישראל: מצדוק ועד צדוק.

76. מובא לפי מהדורת יצחק שילת(שילת, תשנ"ח< סח. לפי הערת העורך כתב הרמב"ם מה שכתב, על אף שדבריו לא נעמו לרוב גדולי התורה, והוא מרוב רגישותו לתורה ולאמת >עמ' עג<.
77. ראו שם, בעמי סח-סט.

nevo.co.il

University of Haifa • Faculty of Law *AH*
The Israel Democracy Institute 51

MISHPAT UMIMSHAL

LAW AND GOVERNMENT IN ISRAEL

Volume 7 - No. 1 • February 2004

Editor
Noya Rimalt

Vice Editor
Ronit Haramati-Alpern

Production Editor
Limor Levy

Editorial Coordinator
Dorit Arbel

Editorial Board 2001-2002
Ziv Bohrer, Avihay Dorfman, Edo Eshet, Shay Gimelstein, Tamar Harel Ben Shachar, Ori Kalif, Nadav Minkovski, A/lichal Sali, Eliana Szwarc, Orit Tassa, Keren Wamberg, Mohammed Wattad

Editorial Board 2002-2003
Oshrat Albin, Rabee'a A'ssy, Evyatar Azulay, Hanna Bar-On, Guy Eliyahu Carmi, Elena Dlugach, Alon Gildin, Yaara Lemberger, Lotem Peri, Peleg Rachman, Aielet Tzur-Neuberger, Keren Wainberg

Annual Subscription: US $100 including postage
Mishpat Umimshal
c/o Faculty of Law, Haifa University
Mount Carmel, Haifa 31905, Israel
Tel. 04-8249537 Fax. 04-8249247

ISSN 0792-8521

nevo.co.il

MISHPAT UMIMSHAL

LAW AND GOVERNMENT IN ISRAEL

nevo.co.il

University of Haifa • Faculty of Law *Ad*
The Israel Democracy Institute SI

Vol 7 - No. 1 • February 2004

In Memory of Haim Zadok

Ruth Gavison, Mordechai Kremnizer, Amos Shapira, Moshe Negbi

Articles

Haim H. Cohn – From Zadok to Zadok

Aharon Barak – On My Role as a Judge

Hillel Sommer – Judging Without Authority: When Organizations Attempt to Adjudicate Non-Members

Itzhak Zamir – Mediation in Public Matters

Yoav Dotan – "Pre-Petitions" and Constitutional Dilemmas Regarding the Role of the Attorney General's Office in Litigation Before the High Court of Justice

Eyal Benvenlsti ‾ Party Primaries in Israel and their Impact on the Democratic System

Yoram Shachar, Miron Gross and Chanan Goldshmidt – 100 Leading Precedents of the Supreme Court – Quantitative Analysis

Mordechai Kremnitzer and Liat Levanon-Morag ′ Limiting Freedom of Speech for the Prevention of Violence

Itzhak Galnoor – The Judicialization of the Public Domain in Israel

Legislation

Shulamit Vaserkrug – The Material Jurisdiction of the Israeli Administrative Court

Cases

Yuval Karniel – Breach of Trust by a Public Servant – A Proposed Interpretation Based on the Value Protected by the Offense

nevo.co.il